

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПРОЕКТУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В статье выявлена сущность понятия «проектировочная деятельность будущего учителя» и ее особенности. Проанализированы компоненты проектировочной деятельности и представлены этапы ее организации в образовательном процессе.

Ключевые слова: проектировочная деятельность; структура, этапы проектировочной деятельности; проблематизация; целеполагание; планирование.

The article reveals the essence of the concept of "designing activity of the future teacher" and its features. Analyzed the components of planning activity and presents the stages of its organization in the educational process.

Key words: designing activity; structure, stages of planning activity; problematization; goal-setting; planning.

Зміни в системі вищої освіти вимагають нових підходів до осмислення педагогічного процесу. Одним з таких підходів є посилення самоосвіти, що передбачає оволодіння майбутніми вчителями методами самостійної навчальної та науково-дослідної роботи, регуляцію педагогічної діяльності. У зв'язку з цим набуває актуальності проблема впровадження в навчально-виховний процес технологій навчання, які забезпечують високий рівень професійної підготовки майбутніх учителів.

Однією з технологій удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога, на думку вчених (О. Абдулліна, Ю. Бабанський, М. Савчін, В. Сластьонін, В. Якунін та інші), є проектування навчально-пізнавальної діяльності. Остання, як зазначають дослідники (Е. Арванітопуло, Т. Веретенько, І. Дичківська та інші), створює умови для розвитку активності, ініціативності, творчих здібностей студента. Однак, науковий аналіз педагогічної практики (З. Баранова, М. Бухаркіна, О. Зосименко, Є. Полат та інші) показав, що в процесі фахової підготовки майбутніх учителів проектувальна діяльність має епізодичний та безсистемний характер. Тому її впровадження в процес професійної підготовки майбутнього вчителя є актуальним.

Мета статті полягає в розкритті змісту поняття «проектувальна діяльність», визначенні особливостей проектувальної діяльності майбутнього вчителя та висвітленні поглядів науковців щодо її структури.

Аналіз наукових досліджень феномену «проектувальна діяльність» показав, що єдиного підходу до його визначення немає. Деякі науковці (Є. Алісієвич, І. Дичківська, О. Єпішева, Л. Кабанова та інші) розкривають зміст проектувальної діяльності як специфічний індивідуально-творчий процес, який залежить від оригінальних нових рішень кожного учасника і в той же час – від колективної творчості. Проектування передбачає уміння будувати педагогічну діяльність відповідно до поставлених завдань. По мірі набуття студентами знань, оволодіння уміннями педагог корегує, змінює або ускладнює навчальний матеріал. Проектування значно підвищує ефективність навчального процесу, дозволяє побудувати його більш раціонально, з урахуванням усіх закономірностей і факторів, які впливають на нього. Так, на думку З. Баранової, проектувати означає уміти раціонально планувати педагогом власну діяльність та діяльність суб'єктів учіння; визначати спрямування процесу навчання; попередній загальний план розв'язання педагогічних завдань [1].

Проектувальна діяльність є однією з важливих складових освітнього процесу, тому що створює умови для творчого саморозвитку та самореалізації майбутніх учителів. Вона формує в них усі необхідні професійні компетенції: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Проектування також створює умови для розвитку особистості студента, його пізнавальної активності та творчості, стимулює здійснення ним самостійного пошуку розв'язання навчально-пізнавальних завдань, проблемних ситуацій тощо [6].

Проектувальна діяльність визначається дослідниками (С. Васекін, В. Монахов, М. Ступницька та інші) як продумана в усіх деталях модель педагогічної діяльності. Це дозволяє, використовуючи мову технологічних процедур проектування, переводити педагогічну позицію, педагогічний задум, педагогічні уявлення про той чи інший педагогічний об'єкт у форму проекту, який може бути реалізований в освітній практиці. Низка науковців (А. Цимбалару, Т. Чернецька та інші) трактують поняття «проектувальна діяльність» як набір необхідних операцій для реалізації навчального проекту; засіб саморозвитку суб'єктів учіння. Проектувальна діяльність, на думку вчених (Ю. Жилиєва, Е. Коваленко, Г. Кравченко та інші), є способом отримання знань, який має частково-пошуковий та пошуковий характер. Вона дозволяє суб'єктам учіння самостійно здобувати знання, встановлювати зв'язки тощо. Проектувальну діяльність, як зазначають Н. Алексеев, А. Раппапорт, необхідно спрямовувати на розробку моделі об'єкта, його бажаного майбутнього, програми, плану, організації роботи для його досягнення.

Важливим аспектом проектувальної діяльності є визначення її складових. Це питання досліджувалося в працях О. Мариновської, В. Монахова, Н. Кузьміної та інших. У структурі проектувальної діяльності Н. Тарапака, Н. Гагаріна виділяють п'ять основних компонентів. Перший компонент забезпечує організацію стимулювального енерго-інформаційного простору (предметного, соціокультурного, освітнього) для розвитку потенціальних можливостей суб'єктів навчання. Другий – організацію різноманітних видів діяльності як умову самореалізації кожного учасника навчального процесу: розкриття фізичної, емоційно-ціннісної, креативної, мовленнєвої, пізнавальної, художньо-естетичної та соціально-моральної ліній розвитку. Третій – організацію продуктивного спілкування як умову соціального розвитку суб'єктів навчання, формування позитивної «Я-концепції». Четвертий – психолого-педагогічна підтримка вирішення суб'єктами навчання своїх проблем, допомога їм у самопізнанні, самооцінці, самовизначенні та самоактуалізації. П'ятий – підвищення професійної майстерності, проектувальної культури педагогічних кадрів [5].

Науковець Е. Коваленко у функціональній структурі проектувальної діяльності виділяє такі компоненти: аналіз професійної діяльності фахівця та формування програми його професійної підготовки; постановку мети навчання відповідним темам; аналіз умов навчання; підготовка навчально-змістовних матеріалів; вибір способів навчання. Схожі за змістом компоненти виділяє Т. Чернецька: вибір проблеми, обґрунтування практичної значущості її результатів; визначення мети й завдань, спрямованих на поетапне її досягнення; складання загальної моделі, що розглядається як умовний образ, схема кінцевого результату проекту; визначення обсягів навчально-пізнавальної діяльності учнів, засобів і методів досягнення мети, предметного інтегрування; встановлення термінів та поетапності реалізації проектної діяльності; передбачення можливих утруднень, які відчуватимуть учні в процесі виконання завдань навчального проекту; прогнозування способів вмотивування учнів до проектної діяльності; формулювання гіпотези, ідеї реалізації; прогнозування можливих виконавців; передбачення змісту та способу виконання завдань.

Більшість науковців (В. Беспалько, В. Гузеєв, Ю. Жилиєва, В. Зарецький, І. Семенов та інші) розглядають проектувальну діяльність як алгоритм дій, який може складатися з таких етапів: підготовка (визначення теми й мети проекту); планування (визначення джерел інформації, способів її збирання та аналізу, формування уявлення про бажані результати, установлення процедур і критеріїв оцінки процесу та результатів, розподіл завдань); дослідження (збирання інформації, що включає інтерв'ю, опитування, спостереження, експеримент); результати (аналіз інформації та формулювання висновків); оформлення звіту (форми презентації результатів: усний звіт з демонстрацією результатів та без неї, письмовий звіт тощо); оцінка процесу та результатів (рефлексія, колективне обговорення й самооцінка).

Особливістю організації проектувальної діяльності, як стверджують учені (Е. Арванітопуло, В. Мирошниченко, О. Обухов, О. Оголь та інші), є дотримання чіткого алгоритму. Наприклад, у дослідженні Е. Арванітопуло запропоновано таку послідовність роботи над проектом: підготовка, виконання, презентація, підсумок. Підготовка проекту включає формулювання теми, систематизацію та виділення головної інформації. На цьому етапі студенти обговорюють завдання, виявляють проблеми, висувають пропозиції щодо

розв'язання завдання, розподіляють ролі та визначають джерело інформації. Завершення підготовчого етапу передбачає обговорення в малих групах плану проектувальної діяльності, формулювання мети та визначення кінцевого продукту проекту. Під час виконання студенти готуються до здійснення проекту, а саме: обговорюють етапи презентації результатів, обирають оптимальний шлях реалізації проекту, працюють з інформацією, проводять дослідження, синтезують та аналізують ідеї, оформлюють проект. На цьому етапі студенти також навчаються викладати одержану інформацію в графіках, схемах і таблицях. Окрім того, виконавчий етап передбачає поточні усні звіти студентів про план виконання проекту й заповнення ними звітних форм. Презентаційний етап проекту ставить за мету підготовку студентів до виступу. У процесі цієї підготовки здійснюється остаточне оформлення проекту (створення мультимедійних презентацій в програмі Power Point, відео в цифровому варіанті тощо), після чого відбувається презентація проекту. Головною метою підсумкового етапу є аналіз та оцінювання проекту. Студенти обговорюють результати проектної діяльності в малій групі, дають оцінку проекту в цілому, а також оцінюють роботу кожного студента зокрема. На цьому етапі планується написання письмових звітів. Викладач аналізує одержану інформацію та використовує її для загального оцінювання роботи студентів.

Більшість дослідників (Т. Веретенко, О. Зосименко, С. Соболева, Є. Полат та інші) у структурі проектувальної діяльності виділяють схожі етапи (підготовчий, практичний та заключний), які передбачають взаємодію педагога та студента. Так, на підготовчому етапі викладач пропонує для вибору тематику проекту, консультує студентів з вибору теми та виду проекту, націлюючи їх на обрання найбільш актуальної теми; орієнтує на пошук необхідної інформації, визначає критерії оцінювання їхньої діяльності. Студенти можуть вносити свої пропозиції щодо зміни чи коригування обраної теми за своїм бажанням та інтересами в межах визначених проблем. Сумісно з викладачем визначаються план проекту, джерела, способи збирання й аналізу інформації, планується можливий результат проекту. На практичному етапі головним завданням викладача є спрямування роботи студентів на досягнення результату через індивідуальні та групові консультації, стимулювання проектувальної діяльності, надання необхідної допомоги. Студенти мають відчувати зацікавленість викладача в результатах їхньої діяльності. На цьому етапі суб'єкти учіння займаються збором, аналізом та систематизацією інформації, моделюють результати проекту, формулюють висновки. На заключному етапі викладач виступає як опонент та експерт, аналізує виконану роботу та дає оцінку вкладу кожного із авторів у результат проекту за розробленими критеріями оцінювання. Студенти оформлюють проект у вигляді звіту про результати своєї діяльності та готують схеми, таблиці, діаграми, карти та презентації проекту. Оформлення проектів відбувається в довільній формі та залежить від фантазії й творчості студентів. Висновки формулюються відповідно до поставлених під час планування завдань. Обов'язковим на заключному етапі є публічний захист проекту, який передбачає: оформлення результатів проекту; вміння викласти основну ідею своєї роботи, привернути увагу присутніх до певної проблеми; чіткість, правильність та конкретність відповідей на запитання аудиторії. Навчальний проект спрямований на отримання конкретного результату та розвиток у студента проектувальних умінь [3].

У дослідженнях Я. Романюк, М. Синиці, М. Ступницької та інших визначено уміння, якими має оволодіти майбутній педагог на кожному етапі проектування. Етап створення проекту передбачає аналіз професійної діяльності та вибір навчального змісту; прогнозування цілей; аналіз вихідного стану системи навчання; розробку та конструювання навчально-змістовних матеріалів. На етапі контролю та корекції здійснюється вибір способів контролю; оцінки рівня сформованих умінь; проектування корегувальних технологій навчання. Саме ці уміння визначають рівень професійної підготовки педагога. Продуктивність навчально-пізнавального процесу забезпечують складові проектування запропоновані Н. Тарапакою та Н. Гагаріною: мотиваційна, інформаційна, репродуктивна, творча, рефлексивно-оцінювальна [7].

Сучасні науковці (В. Виноградов, Г. Кравченко, Н. Кугуєнко, А. Моїсеєв, О. Прикот та інші) виділяють етапи педагогічного проектування та відповідні до них об'єкти: моделювання; безпосереднє проектування; конструювання. Так, етап моделювання

передбачає створення законів, концепцій, положень, розробку теоретичних поглядів, навчальних програм тощо. Етап безпосереднього проектування передбачає складання кваліфікаційних характеристик, професіограм, навчальних планів, навчальних програм, посадових інструкцій тощо. На цьому етапі педагогічні процеси спрямовані на складання розкладів, графіків, вимог до проведення навчально-пізнавальної діяльності тощо. Етап конструювання передбачає створення правил внутрішнього розпорядку, планів роботи, складання наочних посібників, підручників тощо.

До структури проектувальної діяльності Г. Сазоненко відносить три компоненти: орієнтовно-мотиваційний, операційно-виконавчий і рефлексивно-оцінювальний. Першочергове значення, на думку науковця, має усвідомлення вмотивованої проблеми й самостійна постановка завдань. Деякі науковці (В. Андреев, Г. Антонюк, І. Бестужев-Лада, А. Маркова та інші), процес проектування тлумачать як розробку науково обґрунтованої моделі; удосконалення форм конкретизації управління; визначення майбутнього стану конкретного об'єкту в рамках визначеної програми або плану; характеристику конкретних станів в плані розв'язання визначених завдань.

У дослідженні Ю. Жиляєвої проектувальна діяльність майбутнього вчителя складається з організаційного та змістового компонентів. Організаційний компонент забезпечує система лекційно-семінарських занять. Змістовий компонент передбачає мотивоване вирішення певних проблемних завдань. Це потребує перегляду навчального матеріалу загальнопедагогічних та фахових дисциплін з метою виділення циклу проблем і розробки проектувальних завдань, система яких забезпечить інтегроване засвоєння теоретичного матеріалу [2].

У своєму дослідженні О. Мариновська виділяє в структурі проектувальної діяльності проектно-впроваджувальну діяльність. На її думку, вона входить до моделі проектувальної діяльності та обґрунтовується наявністю інваріантних, індивідуальних і спорадичних ознак. Проектно-впроваджувальну діяльність учителя О. Мариновська визначає як діяльність, що передбачає самостійне виявлення вчителем проблеми в педагогічній практиці, обґрунтування шляхів її розв'язання з використанням нових чи інноваційних технологій, розробку персональної технології досягнення передбачуваних результатів і впровадження цієї технології в практику [4].

В організації педагогом проектувальної діяльності М. Хмель, А. Цимбалару, О. Щербаківа визначають низку взаємопов'язаних етапів. На першому етапі педагог обирає орієнтовну тему проекту, його тип, кількість учасників. Другий етап передбачає продумування педагогом можливих варіантів проблем, які потрібно досліджувати в рамках наміченої тематики. На наступному етапі вчитель розподіляє завдання між групами суб'єктів учіння, організовує обговорення можливих методів дослідження, пошуку ними інформації, знаходження творчих рішень. Четвертий етап передбачає самостійну роботу учасників проекту над індивідуальними або груповими дослідницькими, творчими завданнями. На п'ятому етапі організуються проміжні обговорення отриманих даних в групах. Останній етап передбачає захист навчального проекту. Робота завершується колективним обговоренням, експертизою, оголошенням результатів зовнішньої оцінки, формулюванням висновків.

Процес проектувальної діяльності майбутнього педагога, на думку науковців (М. Кларін, Т. Яковенко, В. Якунін та інші), складається з таких дій: опис організаційних елементів; запис навчальної мети розділу/модуля; виділення складових навчального завдання, видів навчальних дій; визначення змісту навчальних завдань; визначення терміну навчання; вибір способів презентації отриманих результатів. Аналіз проектувальної діяльності дав можливість М. Ступницькій виділити особливості її структури. На думку науковця, проблема має носити особистісно-значущий характер для автора проекту та мотивувати його на пошуки ефективних рішень. Проект обов'язково має передбачати чітку та реальну мету для розв'язання вихідної проблеми.

Порівняння поглядів науковців на структуру проектувальної діяльності дає підстави стверджувати, що повної ідентичності між назвами компонентів, їх змістом та кількістю немає. Однак, чітко простежуються спільні складові. Найчастіше зустрічаються такі:

визначення проблеми, цілепокладання, планування, вибір оптимальних способів дій, контроль і оцінка, рефлексія. Отже, аналіз наукової літератури дає можливість зробити висновок, що проектувальна діяльність є багатоступеневим, багатоструктурним та поліфункціональним педагогічним явищем, що зумовлює поетапність її формування.

Література

1. Баранова З. Я. Формирование проектировочных умений студентов университета в процессе педагогической практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Зубарзят Яхиновна Баранова. – Ижевск, 1997. – 161 с.
2. Жиляєва Ю. М. Метод проектів та проектна технологія в контексті загальнопедагогічної підготовки вчителя [Електронний ресурс] / Ю. М. Жиляєва // Наукові записки Малої академії наук України – 2009 – № 44 – С. 110–115. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/3019/>.
3. Зосименко О. В. Особливості організації проектної діяльності студентів під час вивчення педагогічних дисциплін : Метод. рек. для викл. та студ. пед. вищ. навч. закл. / О. В. Зосименко // Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – 43 с.
4. Мариновська О. Я. Упровадження педагогічних інновацій: система проектувально-впроваджувальної діяльності / О. Я. Мариновська // Імідж сучасного педагога. – 2007. – № 3(72). – С. 34–39.
5. Монахов В. М. Технологические основы конструирования и проектирования учебного процесса : Монография / В. М. Монахов. – Волгоград : «Перемена», 1995 – 260 с.
6. Романюк Я. В. Проектувальні вміння майбутнього фахівця гуманітарного спрямування в системі педагогічного проектування : теоретичні та методологічні засади проблеми / Я. В. Романюк // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 50. – Педагогічні науки. – 2010. – С. 200-204.
7. Тарапака Н. В. Психолого-педагогічне проектування як інноваційна технологія в дошкільних навчальних закладах / Н. В. Тарапака, Н. П. Гагаріна // Теоретичні питання освіти та виховання : збірник наукових праць. – Вип. 13. – К. : КДЛУ, 2000. – С. 96–102.

УДК [378 : 37. 011 . 3 - 051] : 78

Бондаренко Д. В.

ПРАКСІОЛОГІЧНИЙ ТА КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХОДИ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статтє выделены праксиологический и компетентностный подходы как методологическая основа профессиональной подготовки будущих учителей музыки.. Раскрывается специфика формирования профессиональных знаний и умений студентов в условиях изучения цикла дирижёрско-хоровых дисциплин. Подчёркивается важность развития активной индивидуальной позиции студентов в этом процессе. Обозначаются педагогические задания, которые предусматривают практическую направленность профессионального обучения студентов.

Ключевые слова: праксиологический, компетентностный подход, учитель музыки, адаптация, учебно-воспитательный процесс.

The article highlights the praxeological and competence approach as a methodological basis of training future teachers Musicians .. Specificity of formation of professional knowledge and skills of students in the study cycle conducting and choral disciplines. It stresses the importance of developing active individual position of students in the process. Designated educational tasks that involve action-oriented vocational training of students.

Keywords: praxeological, competence approach, a music teacher, adaptation, educational process